

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИРОДНИ И ТЕХНИЧКИ НАУКИ**

**Природни ресурси и технологии
Natural resources and technology**

**декември 2017
December 2017**

**ГОДИНА 11
БРОЈ 11**

**VOLUME XI
NO 11**

**UNIVERSITY “GOCE DELCEV” – STIP
FACULTY OF NATURAL AND TECHNICAL SCIENCES**

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ И ТЕХНОЛОГИИ
NATURAL RESOURCES AND TECHNOLOGY

За издавачот

Проф. д-р Зоран Десподов

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Зоран Панов
Проф. д-р Борис Крстев
Проф. д-р Мирјана Голомеова
Проф. д-р Благој Голомеов
Проф. д-р Зоран Десподов
Доц. д-р Дејан Мираковски
Проф. д-р Кимет Фетаху
Проф. д-р Ѓорѓи Радулов

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph.D
Prof. Zoran Panov, Ph.D
Prof. Boris Krstev, Ph.D
Prof. Mirjana Golomeova, Ph.D
Prof. Blagoj Golomeov, Ph.D
Prof. Zoran Despodov, Ph.D
Ass. Prof. Dejan Mirakovski, Ph.D
Prof. Kimet Fetahu, Ph.D
Prof. Gorgi Radulov, Ph.D

Редакциски одбор

Проф. д-р Зоран Панов
Проф. д-р Борис Крстев
Проф. д-р Мирјана Голомеова
Проф. д-р Благој Голомеов
Проф. д-р Зоран Десподов
Доц. д-р Дејан Мираковски

Editorial staff

Prof. Zoran Panov, Ph.D
Prof. Boris Krstev, Ph.D
Prof. Mirjana Golomeova, Ph.D
Prof. Blagoj Golomeov, Ph.D
Prof. Zoran Despodov, Ph.D
Ass. Prof. Dejan Mirakovski, Ph.D

Главен и одговорен уредник
Проф. д-р Мирјана Голомеова

Managing & Editor in chief

Prof. Mirjana Golomeova, Ph.D

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(macedonian language)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Technical editor

Slave Dimitrov
Blagoj Mihov

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Факултет за природни и технички науки
ул. „Гоце Делчев“ 89, Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University - Stip
Faculty of Natural and Technical Sciences
Goce Delcev 89, Stip
R. Macedonia

С о д р ж и н а

Стојанче Мијалковски, Зоран Десподов, Ванчо Аџиски, Николинка Донева НАЧИНИ ЗА ИЗРАБОТКА НА ГЕОДЕТСКИ ПОДЛОГИ ЗА ПОТРЕБИ ВО РУДАРСТВОТО И ГЕОЛОГИЈАТА	5
Николинка Донева, Зоран Десподов, Дејан Мираковски, Марија Хаџи-Николова, Дејан Ивановски УТВРДУВАЊЕ НА ЕФЕКТИТЕ ОД ИЗРАБОТКА НА ХОДНИК ВО РУДА И ЦИПОЛИН СО ПРИМЕНА НА РАЗЛИЧНИ СИСТЕМИ ЗА ИНИЦИРАЊЕ	17
Ванчо Аџиски, Зоран Десподов, Дејан Мираковски, Стојанче Мијалковски МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СИМУЛАЦИЈА НА КАМИОНСКИОТ ТРАНСПОРТ ВО РУДНИЦИТЕ ЗА ПОДЗЕМНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА	25
Иван Боев, Блажо Боев СИЛИЦИСКИ ВУЛКАНИЗАМ НА КОЖУФ ПЛАНИНА ДОКАЖАН СО ПРИСУСТВОТО НА ТРИДИМИТ И ПЕРЛИТ ВО ВИСОКО-SiO ₂ СЕДИМЕНТНИТЕ КАРПИ ВО КАЛДЕРАТА АЛШАР	33
Тена Шијакова-Иванова, Филип Јовановски, Виолета Стојанова, Виолета Стефанова, Крсто Блажев МИНЕРАЛОШКО-ПЕТРОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГРАНОДИОРИТИТЕ ВО БЛИЗИНА НА С.БОНЧЕ, ПРИЛЕП	43
Виолета Стојанова, Гоше Петров, Тена Шијакова-Иванова МИКРОФОСИЛИ И НИВНА ПРИМЕНА ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА НАФТА И ГАС	51
Војо Мирчовски, Горги Димов, Дарко Герасимов EXPLOITATION AND HYDROGEOLOGICAL PARAMETERS OF HYDROGEO THERMAL SYSTEM SPA KEZHOVICA - STIP	57
Благица Донева, Марјан Делипетрев, Горги Димов, Крсто Блажев ГРАВИТАЦИСКО ПОЛЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	67
Крсто Наумовски, Борис Крстев, Горан Басовски, Тијана Тодева, Александар Крстев СОСТОЈБИ И ВЛИЈАНИЕ ОД ИНДУСТРИСКИ ПРОЦЕСИ И АТМОСФЕРСКИ ПРИЛИКИ НА АЕРОЗАГАДУВАЊЕТО ВО СКОПСКИОТ И ПОЛОШКИОТ РЕГИОН	75
V.Krstev, K. Naumovski, A. Krstev, B. Golomeov, M. Golomeova, A. Zendelska, T. Todeva AIR POLLUTION IN SURROUNDING ENVIRONMENT OF DOMESTIC MINES – AMBIENT AIR AND PLANT DUST	83
Славица Михова, Марија Хаџи-Николова, Дејан Мираковски, Николинка Донева ПЕРСОНАЛНА ИЗЛОЖЕНОСТ НА БУЧАВА НА РАБОТНИЦИТЕ ВО МЕТАЛНАТА ИНДУСТРИЈА	89

Иван Боев, Блажо Боев ХЛОРАРГИРИТ И АКАНТИТ ВО ПМ-10 ЧЕСТИЧКИТЕ ВО ОБЛАСТА ТИКВЕШ	95
Сања Симевска, Мирјана Голомеова, Афродита Зенделска КОНТРОЛА НА КВАЛИТЕТОТ НА ВОДАТА ВО ПСОВ - БЕРОВО	101
Зоран Стоилов, Борис Крстев, Мирјана Голомеова, Афродита Зенделска ИСПИТУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА ПОДЗЕМНИТЕ ВОДИ ВО ДЕЛ ОД ИСТОЧНА МАКЕДОНИЈА.....	113
Ацо Јаневски, Крсто Блажев, Киро Мојсов, Дарко Андроников ДОБИВАЊЕ НА СИЛИЦИУМ ДИОКСИДОТ ОД ОРИЗОВА ЛУШПИ	121
Марија Миленкоска, Зоран Десподов ЛОГИСТИЧКАТА ПОДГОТВЕНОСТ НА КЛУЧНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО ОПШТИНА ШТИП ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗНИ СОСТОЈБИ	127
Петар Намичев, Екатерина Намичева КОНСТРУКТИВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ТРАДИЦИОНАЛНАТА ГРАДСКА КУЌА ОД 19-ОТ ВЕК ВО ШТИП	139

ЛОГИСТИЧКАТА ПОДГОТВЕНОСТ НА КЛУЧНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО ОПШТИНА ШТИП ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗНИ СОСТОЈБИ

Марија Миленкоска¹, Зоран Десподов¹

¹Факултет за природни и технички науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
zoran.despodov@ugd.edu.mk

Стручен труд УДК: 658

Апстракт

Потребата од организирање и развој на систем за управување со кризи, како решение за интегрално справување со современите видови на ризици и опасности, почнувајќи од нивната рана детекција, превенција, па сè до целосно разрешување, е нагласена во Националната концепција за безбедност и одбрана.

На локално ниво, односно на општини се формираат локални совети, со задача да вршат локална проценка на ризикот и на опасноста со која се соочува општината, потоа да ги координираат ресурсите и активностите во нејзини рамки, како и да ги организираат граѓаните во местото на живеење и да остваруваат соработка и координација со другите блиски општини.

Клучни зборови: *систем, детекција, ризик, превенција, ресурси, управување, план*

LOGISTIC PREPARATION OF KEY INSTITUTIONS IN MUNICIPALITY STIP FOR CRISIS MANAGEMENT

Marija Milenkoska¹, Zoran Despodov¹

Faculty of Natural and Tehnical Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
zoran.despodov@ugd.edu.mk

Abstract

The necessity of organizing and development of a system of crisis management, as a solution for the integral dealing with modern-day types of risks and hazards, starting from their early detection, prevention, up to complete solution, is pronounced in the National Concept for Security and Defence.

On a local level, i.e. municipalities, local councils are formed. Their task is to make a local assessment of the risks and hazards with which the municipality is faced; then they should coordinate the resources and activities within the municipality, and organize the citizens in the municipality into a collaboration and coordination with other nearby municipalities.

Keywords: *System, detection, risk, prevention, resources, management, plan*

Вовед

Република Македонија во рамките на сопствените можности постојано ја следи динамиката на случувањата во оваа област. Се преземаат нормативни, организациски и институционални мерки со цел да се изгради еден современ и одговорен систем кој ќе обезбеди високо ниво на сигурност и заштита на граѓаните, како и на материјалните и другите вредности. Поради воведување на одредена сигурност и намалување на ризиците кои можат да предизвикаат кризна состојба, Република Македонија го следи трендот на глобалните безбедносни системи и на тој начин воведува систем за управување со кризи чија основна функција е превенција, рано предупредување и справување со сите ризици и опасности. Целта на овој систем е обезбедување на константна соработка, консултации и координација на сите надлежни органи, донесување на одлуки на највисоко ниво, постојано проценување на ризиците и опасностите, навремена реакција и соодветно и ефикасно искористување на сите расположливи способности и ресурси.

1. Основи на кризниот менаџмент

Општа дефиниција на кризниот менаџмент би била дека тој претставува пакет на преземени мерки и активности, превентивни и реактивни, со кои државните органи настојуваат да се заштитат граѓаните и материјалните добра или пак ефектот од негативните последици да го сведат на минимум.

Во креирањето на програмата на кризниот менаџмент особено внимние се посветува на одредени елементи, како на пример навремена идентификација и проценка на потенцијалните ризици и опасности кои можат да доведат до загрозување на граѓаните и виталните вредности на државата, преземање мерки за намалување ризиците од страна на надлежните институции. Исто

така, треба да истакнеме дека од големо значење е и планирањето и преземањето на сеопфатни мерки за подготвеност на институциите и граѓаните, кои ќе се спроведат во висококоординиран и организиран процес воден од надлежен државен орган. Искористувањето на ресурсите и капацитетите на локално и национално ниво мораат да бидат во рамките на рационалност и ефикасност. За справување со кризите и кризните состојби најголем акцент треба да се даде на меѓуресорската и меѓународната соработка и тоа во сите фази одделно.

Има две јасни категории на кризни настани: настани кои „глеат“ и настани кои се „ненадејни“. Настаните кои „глеат“ се оние кои демнат под површината на организацијата и можат да еруптираат во криза во секое време. Во оваа категорија спаѓаат кривични дела од различни видови, неефикасен менаџмент, индустриски немири и сл. Ненадејните настани опфаќаат активен тероризам, непријателско превземање или неочекувани правни дејства, механички дефекти, несреќи и итни случаи.

Постојат многу различни видови на кризи, меѓутоа во литературата најмногу се вреднува поделбата на Лербингер: природни катастрофи, технолошки кризи, конфронтациски кризи, злонамерни кризи, организациски злодела, гласини, терористички напади и вештачки катастрофи.

Природните катастрофи, обично се сметаат како „Божји дела“. Овде се вбројуваат земјотресите, различни вулкански ерупции, торнада, поплави, суши, бури, цунами итн. Пример за природна катастрофа е земјотресот во Индискиот Океан кој предизвика цунами во 2004 година.

Технолошките кризи се предизвикани од човековата примена на науката и технологијата. Обично се јавуваат кога ќе се појават дефекти во технологијата, односно кога технолошкиот систем станува премногу комплексен – технолошки дефекти или поради човечка грешка – човечки дефекти. Доколку некоја несреќа создаде значителна штета на животната средина се карактеризира како мега несреќа. Пример за техничка криза е Чернобилската катастрофа во 1986 година.

Конфронтациските кризи се случуваат кога незадоволни поединци или група се борат за своите барања и очекувања. Овде спаѓаат разни бојкоти, блокади, окупации на згради, отпор на полицијата итн.

Одредена организација се соочува со *криза на злоба* кога поединци користат криминални средства или други екстремни тактики, изразувајќи непријателство или лутина со цел да добијат нешто, да го дестабилизираат или уништат системот. Примери за ваква криза се киднапирање, злонамерни гласини, тероризам, шпионажа итн.

Криза на *организациски злодела* се случува кога управувачите на системот преземаат активности без доволна претпазливост со цел да му наштетат на истиот, намерно или ненамерно. Според Лербингер постојат три различни вида на организациски злодела: криза поради изкривено управување со вредности, кризи поради измами и кризи поради недолично управување.

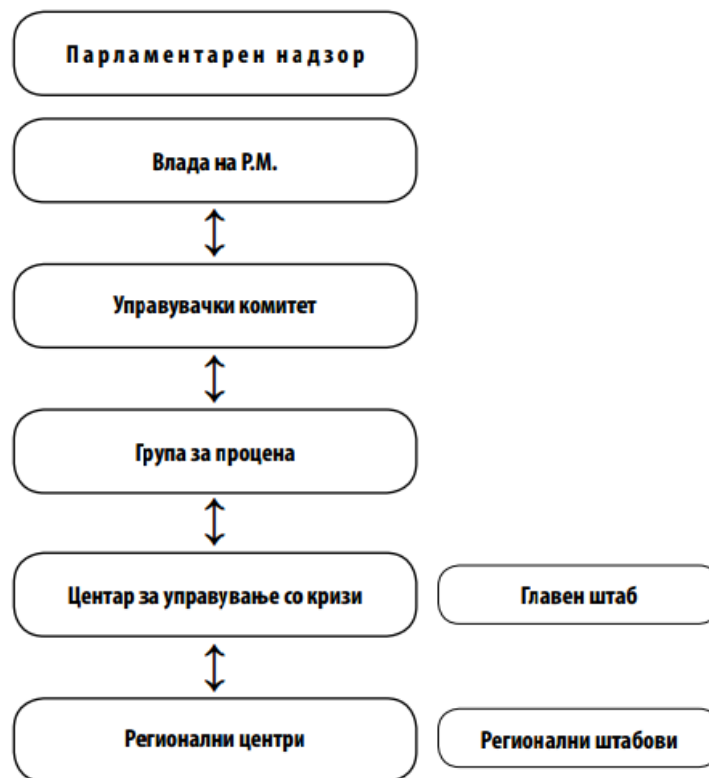
Лажните информации – *гласините* за една организација или за нејзините производи ѝ штетат на репутацијата на истата организација. Пример гласини дека производитите на одредена компанија се контаминирани.

2. Кризниот менаџмент во Р. Македонија

Основа за уредување на областа на кризниот менаџмент, односно управувањето со кризи во Република Македонија се наоѓа во националната концепција за безбедност и одбрана донесена во 2003 година.

Покрај националната концепција за безбедност и одбрана Република Македонија има донесено и посебен Закон за управување со кризи. Основна цел на законот е регулирање на одредена тематика која во интерес на системот за управување со кризи за подобро управување, координација помеѓу државните органи и постојана комуникација и размена на информации. Законот има за цел да се изгради еден систем за управување со кризи кој ќе обезбеди навремена, брза и ефикасна превенција и реакција во случај на загрозеност на луѓето, нивниот имот и живот, како и загрозување на безбедноста на државата од сите ризици и опасности. Согласно овој закон се формира посебен државен орган чија основна функција извршување на работите поврзани со управувањето со кризи. Една од основните цели е координирана, рационална и ефикасна употреба на ресурсите во случај на кризи и кризни состојби.

Управувањето со кризи во Р. Македонија нормативно и организациски се воспоставува како систем. Кога велíme систем, подразбираме комплексна организациска структура во склоп на која учесниците, во овој случај надлежните субјекти, предвидуваат преземање на мерки и активности од сите видови (превентивни и реактивни) во различни ситуации и состојби.

Слека 1. Шема на организациска и институционална поставеност на органите и телата во Република Македонија

Figure 1. Shema of organizational and institutional setting of the organs and bodies in the Republic of Macedonia

Управувачкиот комитет е највисоко тело на Владата на кое законот му ја доверува координацијата и управувањето со системот за управување со кризи. Министерите на министерствата за транспорт и врски, одбрана, здравство, внатрешни работи, надворешни работи и групата за процена се дел од управувачкиот комитет. Остатокот од комитетот го сочинуваат претставник од собраниската комисија за одбрана и безбедност и претставник на претседателот на државата. Предлог за утврдување на кризна состојба до управувачкиот комитет може да поднесе функционер кој раководи со некој орган на државната управа, член на управувачкиот комитет, раководителот на групата за процена и директорот на центарот за управување со кризи.

Управувачкиот комитет го разгледува предлогот и предлага до Владата утврдување на постоење услови за прогласување на кризна состојба на подрачјето кое е зафатено со кризна состојба. Соодветно на тоа дава предлог за активирање на механизам за нејзино разрешување. Раководното лице на управувачкиот комитет го назначува претседателот на Владата и истото треба да биде од неговиот состав.

Групата за процена, исто како и управувачкиот комитет, е владино тело. Нејзина цел е постојаното проценување на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката и предлагање на мерки и активности за превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба. Во групата за процена членуваат: Управата за безбедност и контраразузнавање, директорите на Бирото за јавна безбедност, директорите и замениците на директорите на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување, Агенцијата за разузнавање, раководителот на Службата за безбедност и разузнавање во Министерството за одбрана и заменик-началникот на Генералштабот на Армијата.

По потреба во работата на Групата на процена се повикуваат и други претставници на органите на државната самоуправа и експерти за определена област. Раководното лице на Групата за проценка го назначува претседателот на Владата.

Центарот за управување со кризи е самостоен орган на државната управа и истиот е задолжен за обезбедување на целосната организациска, административна и стручна поддршка на телата и субјектите во системот за управување со кризи. Ажурирањето и предвидувањето на сите ризици и опасности по безбедноста на државата, обезбедувањето на континуирана меѓуресорска и меѓународна соработка, консултациите и координациите во управувањето со кризи, предлагањето

на мерки и активности за разрешување на кризна состојба се основните задачи на Центарот за управување со кризи.

Главниот штаб се формира при Центарот за управување со кризи, како оперативно-стручно тело кое раководи со активностите за превенција и справување со кризни состојби. Главниот штаб го сочинуваат: претставници од учесниците во Управувачкиот комитет, претставници на Армијата, директорот на Дирекцијата за заштита и спасување, Агенцијата за разузнавање, раководно лице од итната медицинска помош и Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации.

Со Главниот штаб раководи директорот на Центарот за управување со кризи.

Од посебно значење за системот за управување со кризи е *Дирекцијата за заштита и спасување* чија цел е планирање, организирање и формирање на системот за заштита и спасување на Републиката. Обуките и одржувањето на силите за заштита и спасување, дури и во услови на кризи и прогласена кризна состојба се со цел справување со несреќи и катастрофи се карактеристика на Дирекцијата за заштита и спасување.

Современиот пристап кон планирањето развива практични модели (системи) за негово спроведување, кои користат сопствен методолошки пристап со примена на научни и во пракса верификувани постапки, техники и инструменти. Еден од тие модели е Системот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување (СППБИ).

СППБИ е континуиран и повторлив процес, составен од повеќе посебни но меѓусебно поврзани фази: планирање, програмирање, буџетирање и извршување.

1. *Планирањето* е првата фаза, во која врз основа на концепциско-доктринарните и нормативните документи донесени од страна на законодавната и извршната власт, се планира обемот на потребните способности и капацитети, изразени преку големина, организациска структура и потребни ресурси, за извршување на поставената мисија на Центарот.
2. *Програмирањето* претставува континуиран процес кој го поврзува планирањето со буџетирањето и извршувањето. Во оваа фаза се овозможува преточување на плановите во конкретна програмска структура и поврзување на потребите и барањата со расположивите ресурси, во согласност со утврдените цели и приоритети на Центарот, за одредена временска рамка.
3. *Буџетирањето* е фаза во која се обезбедуваат финансиски средства за финансирање на програми, проекти и други активности од усвоената програмска структура на Центарот, во законски уредена и пропишана постапка.
4. *Извршувањето*, како последна фаза во СППБИ, опфаќа активности за реализација на одобрените финансиски ресурси, со кои се поддржува претходно утврдена програмска структура, во согласност со закон и други прописи кои го регулираат финансиското работење на буџетските корисници во РМ.

Воведувањето на СППБИ придонесува за развивање на препознатлив методолошки пристап и дисциплиниран однос во процесот на долгорочното, среднорочното и краткорочното планирање за потребите на Центарот и системот за управување со кризи. Примената на нормите и механизмите на овој систем подразбираат: користење на потврдени економски принципи во работењето, транспарентност и отвореност во управувањето со ресурсите, зголемување на одговорноста и примена на начелото на отчетност во располагањето со ресурсите, обезбедување на издржани аргументи во барањето на ресурси, овозможување на времено донесување на одлуки, поткрепени со алтернативни решенија и анализи, максимизирање на способностите и продуктивноста на организациските единици на Центарот, на сите нивоа, флексибилност во услови на ограничено располагање со ресурси, документирање на процесот на работа на сите нивоа и во сите фази.

Примената на процедурите на работа кои се својствени за СППБИ придонесуваат за донесување на аргументирани одлуки за идните активности, како и обезбедување на механизми за проверка на донесените одлуки, во врска со: планираните цели и приоритети на Центарот за одреден иден период, организациската и функционална поставеност на Центарот за достигнување на поставените цели, определување на потребните капацитети (објекти, инфраструктура и др.) кои ќе ја подржат организациската поставеност, утврдување на квантитавни и квалитативни потреби од персонал, идентификување на вкупните потреби од материјално-технички средства и изработка на планови и програми за нивно обезбедување, проектирање на планови и програми за континуирана едукација, обука и тренинг на персоналот, обезбедување на соодветна логистика за функционална

поддршка на сите плански активности на Центарот, во редовна состојба, како и во состојба на зголемен обем на ангажирање при кризи и во прогласена кризна состојба.

3. Општина Штип како главен регионален центар

Општина Штип како регионален центар, врз основа на Законот за локална самоуправа, има право на своето подрачје да ги врши работите од јавен интерес, како што се работите од областа на управувањето со кризи и заштита и спасувањето, пред сè, на животот и здравјето на граѓаните и сите материјални добра на територијата на општината.

Дел од надлежностите на локалната самоуправа: урбанистичко (урбано и рурално) планирање, градење на објекти од локално значење утврдени со закон и уредување на просторот; заштита на животната средина и природата; спроведување на подготовки и преземање мерки за заштита и спасување на граѓаните и материјалните добра од воени разурнувања, природни непогоди и други несреќи и последици предизвикани од истите; планирање на локалниот економски развој, утврдување на развојните и структурните приоритети и водење на локална економска политика; комунални дејности – снабдување со вода за пиење, одведување и прочистување на отпадните води, испорака на технолошка вода, одведување и третман на атмосферските води, снабдување со природен гас и топлинска енергија, одржување и користење на речните корита, мостови и други инфраструктурни објекти; социјална заштита и заштита на децата – грижа за инвалидни лица, грижа за деца без родители, обезбедување на градинки и домови за стари лица, грижа за деца со воспитно-социјални проблеми и посебни потреби; здравствена заштита – управување со мрежа на јавни здравствени организации и објекти од примарната здравствена заштита.

Доколку кризната ситуација ги надминува границите на општината, неопходна е тесна соработка со другите засегнати општини и со државните структури кои имаат подрачни единици на истото подрачје. Поради тоа, се формираат регионални совети кои покриваат повеќе просторно и комуникациски блиски општини. Регионалната поделба на Центарот за управување со кризи е усогласена со онаа на полицијата

Во Општина Штип е седиштето на Источниот главен регионален центар за управување со кризи. Под негова надлежност се: регионален центар Пробиштип, регионален центар Кочани, регионален центар Винаца, регионален центар Делчево и регионален центар Берово.

Задачи на Советот на ГРЦУК – Штип е да го организира вршењето на процена на ризикот и опасноста кога ги надминува локалните ресурси за справување, да ги координира ресурсите и активностите на локалните самоуправи во регионален контекст и да остварува координација со надлежните органи на државно ниво.

Со регионалниот совет раководи еден од градоначалниците на општините, што се дел од тој оперативен регион, по ротирачки принцип во период од шест месеци, по азбучен редослед на општините. Во работата учествуваат сите градоначалници на општините (во случај на Штипскиот регион – градоначалниците на Пробиштип, Кочани, Винаца, Делчево и Берово), раководителите на подрачните единици од министерствата што се присутни во регионот и регионалните претставници на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување.

Во рамките на Регионалниот совет е воспоставен регионален штаб, кој се состанува редовно и по потреба, во зависност од видот на ризиците и опасностите.

Локалните и регионалните совети за својата работа ги известуваат советите на општините и Управувачкиот комитет од државната платформа.

Политичките насоки и одлуки се заедничка задача на Управувачкиот комитет со своите тела, координативните тела на посебните системи и локалните регионални совети. Всушност, тие ја сочинуваат стратегиската рамка на Националната платформа – Државниот систем.

Со Локалниот совет претседава градоначалникот на општината. Останатиот дел на Советот се членовите од Локалниот совет за превенција, претседателот и членовите на Советот на Општина Штип, претседателите на месните и на урбаните заедници и локалните претставници на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување.

Советот на Општина Штип формира општински штабови за заштита и спасување, додека општината и градоначалникот според Законот имаат конкретни задолженија.

Во остварувањето на заштитата и спасувањето Советот на единицата на локалната самоуправа ги има следниве надлежности: одлучува за воспоставување на потребната организација и спроведување на истата за заштита и спасување и спасување; донесување на одлуки за формирање на просторни сили за заштита и спасување; ги утврдува обврските на јавните претпријатија, установи и служби од локален карактер за отстранување на последиците од настанатите природни непогоди или други кризи, како на пример укажување на прва медицинска помош, гаснење на

пожари, спасување на луѓе и имот, расчистување на локалните патишта во случај на непроодност поради врнежи од снег, одрони, голомразица итн. и заштита на животните и растенијата во случај на појава на болести, штетници итн.; ја следи поготвеноста на единицата на локалната самоуправа за заштита и спасување; одлучува за висината на средствата од буџетот на единицата на локалната самоуправа за надоместок на штетата од епидемии, природни катастрофи итн. и одлучува за распределба на хуманитарната помош наменета за настраданото население.

Работата на градоначалникот во делот на заштитата и спасувањето е: да го предложи планот за заштита и спасување; да ја следи состојбата во врска со реализацијата на донесените одлуки на Советот на единицата на локалната самоуправа; одговорен е за подготвеноста на силите за заштита и спасување и кога и каде истите да ги ангажира; да ги раководи и координира активностите за заштита и спасување што ги спроведува единицата на локалната самоуправа до активирање на подрачните штабови; да ги следи остварувањата на акциите за расчистување на локалните патишта, улиците и другите инфраструктурни објекти во случај на настаната криза на подрачјето на општината; да бара помош во ангажирање на просторни сили за заштита и спасување од страна на правните лица (фирми) на подрачјето на општината и доколку има потреба да бара помош од републичките сили.

Особено е важно тоа што во целиот концепт посебно внимание им е посветено на месните и на урбаните заедници, на кои јасно им е дефинирано местото во целиот систем. Имено, покрај тоа што претседателите на месните и урбаните заедници се членови на локалните совети, истите се задолжени да одржуваат редовна комуникација со градоначалникот и со Центарот за управување со кризи. Други надлежности на претседателите на урбаните заедници се: да ги следат состојбите во заедницата што може да бидат ризик по животот, здравјето и имотот на граѓаните за превенција и за учество во справувањето со настанатите несреќи и катастрофи што евентуално би ја зафатиле урбаната заедница и да ги организираат граѓаните и координираат активностите во случај на криза, катастрофа. За сето ова да се спроведе на дело, потребно е кадровско екипирање, оспособување и финансирање на планираните и нужните активности.

Списокот на задачи што го имаат сите структури на локално ниво треба да вклучи: имплементација на сите активности; планирање придружено со сите формални одлуки; земање во предвид на специфичните акции кој се превземаат за надминување на настанатата ситуација; задолжителна координација со сите во текот на кризната ситуација.

Најголем дел од задачите кои ги имаат сите структури на локално ниво се дел од фазата на превенција. Превенцијата претставува кое било дејство преземено за редуцирање или елиминирање на долгорочните ризици кој се насочени кон животот на луѓето и материјалните добра.

Потребно е секојдневно следење на секоја можност за ескалација на какво било загрозување на терен. Со помош на таквите податоци се изработува процена на загрозеноста од можни ризици и опасности за настанување на кризна состојба на подрачјето на општината, во чија содржина посебно се остава простор на локалните ресурси, нивната големина, ефикасност и подготвеност.

Во понатамошниот тек на подготвеноста доаѓа наредната фаза - фаза на готовност. Во оваа фаза е потребна подготвеност за одговор на новонастанатата ситуација. Готовност за кризи значи да се биде подготвен да се реагира навремено и ефикасно, да постои организираност во навремено и ефикасно на сите расположливи локални ресурси на терен се со цел спречување на понатамошното ескалирање на ситуацијата и локализирање и санирање на последиците.

Стабилизацијата на кој било регион при кризна ситуација во голема мерка зависи од големината и тежината на локалните ресурси.

Од првите две фази и нивната конкретна подготвеност и практична примена во голема мера зависи и последната фаза, односно фазата на обнова. Во оваа фаза се преземаат активности за реставрација на виталните инфраструктурни капацитети и услуги, за воспоставување на безбедни услови за работа, во зависност од настанатата ситуација.

Како дел од институциите коишто се во функција на граѓаните, за помош при кризни состојби, спаѓаат: полицијата, итната медицинска помош, против пожарната служба регионалниот центар за управување со кризи и силите за заштита и спасување. Истите можат да се контактираат на соодветни бесплатни телефонски броеви кои се на располагање 24 часа во текот на седмицата.

Полицијата организациски и функционално е дел од МВР во Бирото за јавна безбедност. Бројот за итни повици за полициска интервенција е 192, а е достапен во регионот од каде што се остваруваат повиците. Прием на повиците врши дежурниот полициски службеник, во полициската станица во Штип. Покрај дежурниот службеник постојано на располагање има и дежурна група за интервенција со полициски возила. Дежурниот службеник со екипата за интервенција остварува комуникација со помош на радиоврска, со статична, мобилна и рачна радиостаница или преку

мобилен телефон. Со дисперзираните и другите оргазициски единици на полицијата, комуникацијата се врши и преку фиксна телефонска линија. Мобилните единици комуницираат преку мобилни и рачни радиостаници, поврзани со радиорепетиторски врски (UHF радиосистеми). Службеникот кој ги прима повиците постапува во согласност со стандардните оперативни постапки, според кои се известуваат надлежните субјекти, како на пр. судија на претходна постапка, јавен обвинител, дежурниот центар за состојби и друго и се преземаат оперативни постапки.

Службите за итна медицинска помош организациски и функционално се дел од системот на јавните здравствени установи, во надлежност на Министерството за здравство, финансирани од Фондот за здравствено осигурување. Бројот за итни повици за медицинска помош е 194, а повиците ги прима дежурно медицинско лице. Дежурното медицинско лице со мобилните тимови на терен комуницира преку мобилни телефони и постапува во согласност со стандардните оперативни постапки. Во сите здравствени домови постои организирана служба за итна медицинска помош, составена од лекари средно медицински персонал, возачи, санитарски возила и објект наменет за таа функција. Во помалите здравствени домови лекарите кои се ангажирани во службите за итна медицинска помош се лекари-концисионери односно доаѓаат од приватните здравствени установи.

Противпожарната единица спаѓа во делокругот на локалната самоуправа, но доколку интензивира на друго општинско подрачје заедно со други противпожарни единици трошоците за интервенција се покриваат од Буџетот на дирекцијата за заштита и спасување. Итните повици на телефонскиот број 193 ги прима дежурен пожарникар, на комуникацијата помеѓу пожарникарите се реализира помеѓу мобилни или рачни радио станици или преку мобилни телефони.

Центарот за управување со кризи е задолжен за административно-експертска поддршка на владините тела (Управувачки комитет и Групата за проценка) во следниве активности: испраќање на хуманитарна помош за заштита и спасување во други земји, како и прифаќање на хуманитарна помош за заштита и спасување од други држави; испраќање во странство на обука, вежбовни и хуманитарни активности на силите за заштита и спасување што ги формира Републиката; одлучува за висината на надоместокот за настанатата штета предизвикана од природни непогоди, епидемии, епизоотии и друго; одлучува за евакуација на населението; одлучува за вежбовни активности на органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установите и службите.

Во овие рамки, прашањето на времено информирање и рано предупредување е одговорност на Центарот за управување со кризи, кој е задолжен за алармирање и тревожење на населението во случај на кризни состојба.

За реализација на оваа цел, ЦУК воспоставува мрежа за соработка со низа установи и засегнати страни во системот за управување со кризи. Во таа смисла, постои посебно тесна соработка со Републичкиот институт за хидрометеорологија, кој има значителна улога во управувањето со кризи преку обезбедување на податоци и информации за навремено предупредување поврзани со поројни поплави, настани предизвикани од поројни дождови и пожари.

РЦУК работи 24/7 и има бесплатен телефонски број за контакт со граѓаните, 195.

Дирекцијата за заштита и спасување најмногу соработува со противпожарната единица и формира сили за заштита и спасување на луѓето и материјалните добра, од природни непогоди, епидемии, епизоотии и други несреќи.

Во тек е физибилити студија за воведување на интегриран систем за итни повици кој со помош на користење на понови технологии ќе го лоцира кризното подрачје.

4. Емпириско истражување

Предмет на истражувањето се кризните подрачја во Општина Штип, можноста од настанување на кризи во истиот регион. Главен проблем ќе биде и подготвеноста на институциите на системот за превентивно делување, рано предупредување и надминувањето на последиците од кризните (вонредните) состојби.

Насоките во кои се движи предметот на истражување се идентификување на состојбата во поглед на користење на превентивни мерки, кризни планови во услови на криза, откривање на начинот на кој институциите реагираат во услови на криза, како и нивната меѓусебна поврзаност. За таа намена е изработен анкетен прашалник на вработени во клучните институции во Општина Штип. Заклучните согледувања се презентирани врз основа на добиените резултати од

истражувањето и нивно елаборирање и анализирање.

Иако кризите се непредвидливи, тие не се неочекувани. Подготвеноста за настапот на кризата е услов за нејзино успешно справување или најмалку за намалување на штетите кој може да ги предизвика кризната состојба.

Способноста да се управува променливата состојба и да се донесе трезвена одлука е значајна за постигнување успех во критичните пресвртници.

Кога станува збор за управувањето со кризите може да се потенцираат нејзините воени, политички, економски, социјални, хуманитарни и еколошки аспекти. Секој од овие аспекти претставува соодветна подготвеност на оделни државни органи да се справат со нив и да ги редуцираат последиците.

Глобалните кризи покажуваат различни начини на постапување на кризните менаџери. Техниките на оние кои се назначени да се справуваат со глобалните кризи, значително се разликуваат. Се наметнуваат прашањата кој процес на донесување на одлуки е подобар; кој се нивните заеднички карактеристики; кој процес се покажува како поуспешен во зависност од средината во која се применува.

Поаѓајќи од фактот дека справувањето со кризната состојба не е и не може да биде изолиран чин, туку логично надврзување на сè она што претходи на планот на подготовки и контрола на постигнатиот степен на подготвеност.

Ефикасното управување со кризи подразбира навремен одговор од страна на сите субјекти надлежни за справување со настанатата состојба.

Основна цел на ова истражување е да се согледаат важноста и потребата за подготвеност и координација на институциите во услови на кризни состојби.

4.1. Анализа и интерпретација на анкетниот прашалник и податоците добиени од истиот

Примената на прашалникот треба да ни даде податоци за информираноста и инволвираноста на вработените во клучните институции на Општина Штип за справување со кризни состојби, а со тоа и одговор на прашањето „Колку општината е подготвена да одговори на неочекуваните катастрофи?“.

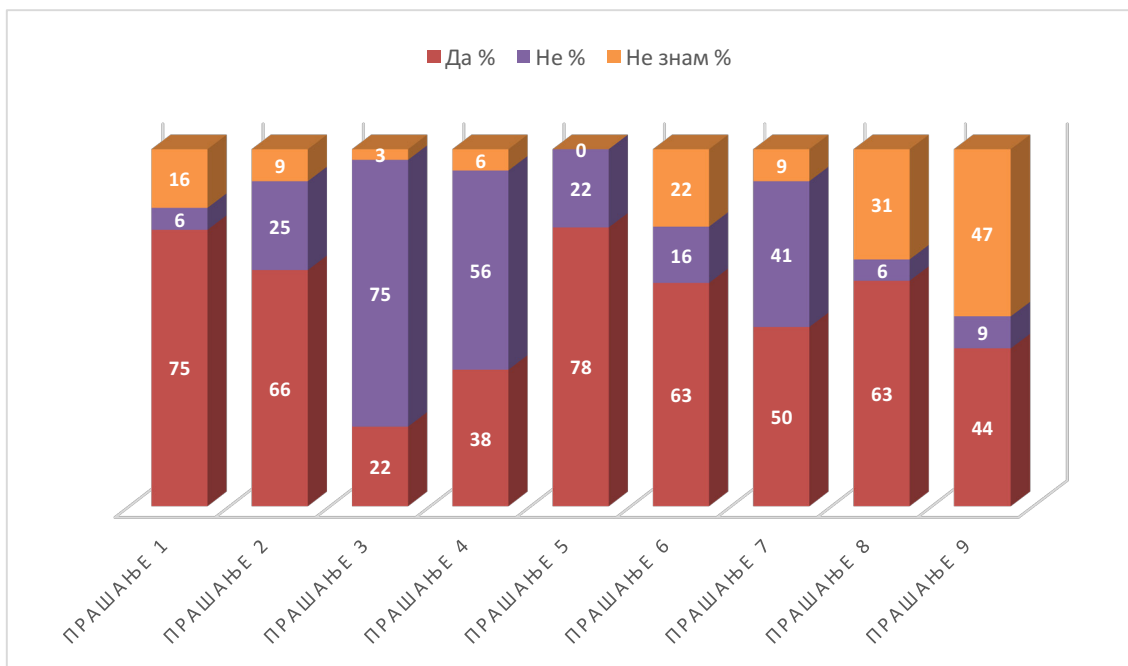
Анонимниот прашалник, табела 1, е спроведен во клучните институции на Општина Штип за справување со кризни состојби и тоа:

Испитаниците се избирани по случаен избор од кои дел се раководители или менаџери на одредени оддели или одделенија чија работа има поврзаност со кризното менаџирање, а дел се вработени чија работна задача во одредени случаи е да го дадат своето учество во процесот на управување со кризите.

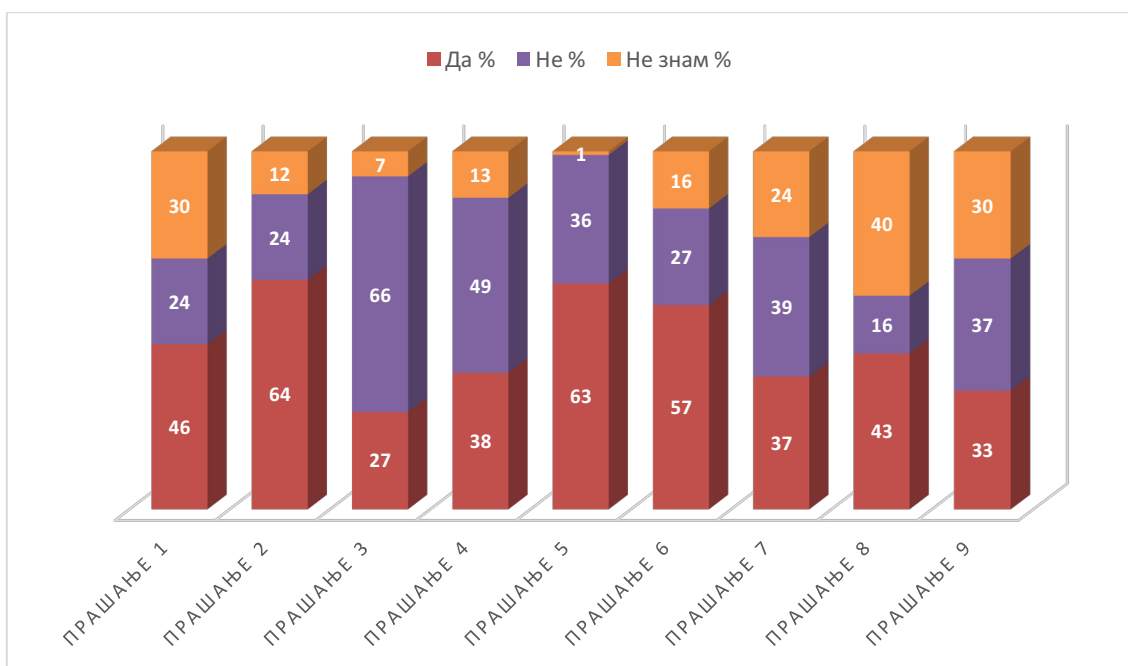
Табела 1. Сумирани искази од испитаниците изразени во проценти
Table 1. Percentages of summed up statements of surveyees

		Раководители	Вработени
1. Дали Вашата институција има изготвено документиран кризен (оперативен) план?	Да	75%	46%
	Не	6%	24%
	Не знам	19%	30%
	Вкупно	100%	100%
2. Мислите ли дека Вашата институција располага со доволно ресурси за превенција и одговор на кризни изненадувања?	Да	66%	64%
	Не	25%	24%
	Не знам	9%	12%
	Вкупно	100%	100%
3. Дали редовно посетувате семинари, курсеви, обуки од областа на кризниот менаџмент?	Да	22%	27%
	Не	75%	66%
	Не знам	3%	7%
	Вкупно	100%	100%

4. Дали Вашата институција организира тренинг обуки?	Да	38%	38%
	Не	56%	49%
	Не знам	6%	13%
	Вкупно	100%	100%
5. Дали сте задоволни од организациската клима и интерната комуникација во Вашата институција?	Да	78%	63%
	Не	22%	36%
	Не знам	0%	1%
	Вкупно	100%	100%
6. Дали сте задоволни од комуникацијата со останатите институции со кои заедно преземате дејствија во случај на криза?	Да	63%	57%
	Не	16%	27%
	Не знам	22%	16%
	Вкупно	100%	100%
7. Имате ли информација за структурниот редослед на клучните институции за управување со кризни состојби во Општина Штип?	Да	50%	37%
	Не	41%	39%
	Не знам	9%	24%
	Вкупно	100%	100%
8. Има ли Вашата институција поставено стандарди според кои се води низ управувањето со кризи?	Да	63%	43%
	Не	6%	16%
	Не знам	31%	40%
	Вкупно	100%	100%
9. Мислите ли дека стандардите за управување со кризи на Вашата институција се близу до оние од европските земји?	Да	44%	33%
	Не	9%	37%
	Не знам	47%	30%
	Вкупно	100%	100%

Слика 2. Сумирани искази од испитаниците (раководители) изразени во проценти
 Figure 2. Percentages of ummed up statements of surveyees (managers)

Слика 3. Сумирани искази од испитаниците (вработени) изразени во проценти
 Figure 3. Percentages of ummed up statements of surveyees (employees)

Логистичката подготвеност на клучните институции во Општина Штип да се справат со кризни состојби е на ниско ниво. Позитивен се покажа само делот со интерната комуникација во секоја институција одделно, меѓутоа едукацијата и доедукацијата кои се коренот на успехот имаат многу ниска оценка. За да се преземат заштитни и превентивни мерки и истите да бидат ефективни, потребно е постојано следење на светските и европските стандарди, организирање на обуки, семинари и конгреси со цел за размена на мислења и искуства и доближување на новините од Европа

и пошироко. Постојаната и навремена комуникација помеѓу надлежните субјекти во системот за управување со кризи на Општината и неговите потсистеми, донесувањето на одлуки на највисоко ниво, навремената реакција, ефикасното искористување на расположливите ресурси и координирањето на институциите во системот и неговите подсистеми се клучните фактори за навремено делување, пред, за време на криза и по завршување на кризата.

10. Заклучок

Кризниот менаџмент зазема важно место во современото општество. Управувањето со кризи всушност е системски одговор на непосакувани и неочекувани настани кои ја загрозуваат територијата зафатена со криза, односно безбедноста и животот на луѓето, животните, имотот. Управувањето со кризи вклучува знаење од повеќе области. Од овде следува дека континуирано вклучување на секој дел од системот, секој поединец, корпоративна култура, организациска структура и стратегиите се од голема важност за непречено функционирање на системот за управување со кризи.

Улогата на оперативниот план е да стави ред кога владее конфузија при услови на криза. Оперативниот план ги содржи одговорностите на структурално распоредените потсистеми и поединци, како и упатства за дејствување. Човечката природа во случај на каква било криза ни носи вознемиреност и конфузија. Затоа е важно да се влезе подготвен во криза. Оперативниот план со упатствата кои ги содржи помага за посмирено преземање на дејствија на менаџерите, што подоцна им се пренесува и на останатите поединци од системот. Насоката по која се движи кризното планирање тргнува од согледување на потенцијалните кризи, формирање стратегија за нивна превенција, формирање на ефективни комуникациски канали.

Нивото на подготвеност на клучните институции во Општина Штип да се справат со кризни состојби е на ниско ниво. Позитивен се покажа само делот со интерната комуникација во секоја институција одделно, но не и во целиот систем. Едукацијата и доедукацијата кои се коренот на успехот имаат ниска оценка. Според тоа земајќи предвид дека природните и вештачките катастрофи доаѓаат неочекувано и тешко предвидливи, превенцијата и заштитата од истите се од голема полза. За да се преземат заштитни и превентивни мерки и истите да бидат ефективни потребно е постојано следење и спроведување на светските и европските стандарди, често присуство на различни семинари, конгреси и слично каде што се разменуваат различни искуства и идеи од областа на кризниот менаџмент и истите тие искуства подоцна да се пренесат во нашите институции и јавноста.

Потребно е да се задоволи потребата од обезбедување на постојано ниво на консултации и комуникации помеѓу сите надлежни субјекти, донесување на одлуки на највисоко ниво, навремената реакција, ефикасното и соодветното искористување на расположливите ресурси и способности и максималната координација во Општина Штип.

Користена литература

- 1) Кочубовски М., Шутиновски Ж., Спасеновска М. *План за подготовка и одговор на здравствениот систем при вонредни/кризни состојби во Р. Македонија* (2009)
- 2) Лазаревски П. *Центар за управување со кризи* (2009)
- 3) Петревски В., Куцуловски В. *Систем за управување со кризи – Прирачник за граѓаните* (2009)
- 4) Закон за управување со кризи – Сл. весник на Р. Македонија бр. 29/5 од 4.5.2005 г.
- 5) Оперативен план на активности пред и во тек на евентуална пандемија на грип со посебен осврт на свински грип на територијата на Општина Штип – Завод за здравствена заштита (2009)
- 6) Европска безбедносна стратегија усвоена од Советот на Европа на 12.12.2003 г.
- 7) Цивилните цели за 2008 година (амбиции и задачи) - документ на Европската Унија бр. 15863/04 од 7.12.2004 г.
- 8) Лазаревски П. *Национална платформа на р. Македонија за намалување на ризиците од несреќи и од катастрофи* (2010) – Скопје